

7.3.2016

Dnro 208/2/12

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajujoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Anu Rita

VIRTSANÄYTTEESTÄ KIELTÄYTYMISESTÄ RANKAISEMINEN

1

ASIA

Käyrän vankilaan toimitetulla tarkastuksella kävi ilmi, että vangille, jonka katsottiin kieltäytyneen virtsanäytteen antamisesta, oli määrätty kurinpitorangeistus. Avolaitokset ovat päihteettömiä ja avolaitokseen hakiessaan vangit sitoutuvat näytteen antamiseen. Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen otti omana aloitteena tutkittavaksi avolaitoksessa olevan vangin rankaisemisen siitä, että hän kieltäytyy antamasta virtsanäytettä.

Oikeusasiamies Jääskeläisen päätettyä 31.3.2014 tehtävien jaosta oikeusasiamiehen kansliassa 1.4.2014 lukien siten, että muun muassa vankeinhoitoa ja rangaistusten täytäntöönpanoa koskevien asioiden käsittely siirtyi apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojalle, siirtyi tämä oma aloite minun ratkaistavakseni.

2

SELVITYS

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä pyydettiin antamaan lausunto ja hankkimaan tarvittava selvitys. Pyyntö kuului seuraavasti.

"Käyrän vankilassa 9.6.2011 toimitetun tarkastuksen ja siihen liittyneen asiakirjatarkastukseen yhteydessä tuli ilmi, että virtsatestistä kieltäytyneelle vangille oli määrätty kurinpitorangeistus. Käyrän vankilalle lähetettiin tarkastushavainnot koskeva kuulemispyyntö, jossa todettiin tämän havainnon osalta seuraavaa.

" --- (vangin nimi poistettu tästä) koskevasta laitossijoitteluesityksestä käy ilmi, että vangille oli määrätty kurinpitorangeistuksena varoitus laitossijoittelun rikkomisesta, kun hän oli kieltäytynyt virtsatestistä. Oikeusasiamiehellä ei asian tässä vaiheessa ole ollut käytettävissä kurinpitoasiakirjoja. Laitossijoitteluesityksestä ilmi käyvän perusteella hän totesi seuraavaa.

Oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan virtsanäytteen antamisesta kieltäytymisestä ei voi määrätä kurinpitorangeistusta. Oikeusasiamies on 27.11.2006 antamassaan päätöksessä dnro 3871/2/05 todennut, ettei vangille voi antaa kurinpitorangeistusta sillä perusteella, että hän kieltäytyy virtsanäytteen antamisesta. Oikeusasiamies myös teki mainitussa asiassa korkeimmalle oikeudelle esityksen, jonka perusteella korkein oikeus purki kurinpitopäätöksen ja kärkeäoikeuden siitä tehdystä valituksesta antaman päätöksen. Päätökset koskivat vankeuslain voimaantuloa edeltänyttä aikaa, mutta vankeuslain esitöiden perusteella oikeustilaa ei ole tämän kysymyksen osalta pyritty muuttamaan. Lisäksi jäljempänä selostetut Järjestyssääntöryhmän esittämä näkemys nykyisen sääntelyn sisällöstä sekä Päihdevalvonnan oppaassa esitetty vastaavat oikeusasiamiehen näkemystä.

Järjestysrikkomuksesta säädetään vankeuslain 15 luvun 3 §:ssä. Sen mukaan

Vangille voidaan määrätä kurinpitorangaistus, jos vanki syyllistyy järjestysrikkomukseen. Järjestysrikkomuksia ovat:

- 1) syyllistyminen vankilassa tai muutoin Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena rikokseen, josta ei ote odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa;
- 2) luvaton poistuminen avolaitoksesta tai terveydenhuollon laitoksesta;
- 3) tässä laissa tai sen nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa taikka niitä täsmentävässä Rikosseuraamusviraston määräyksessä annettujen säännösten rikkominen;
- 4) 1 §:ssä tarkoitetun vankilan järjestyssäännön rikkominen edellyttäen, että järjestyssäännössä on nimenomaisesti mainittu kyseisestä rikkomuksesta voivan seurata kurinpitorangaistus;
- 5) 81luvun 6 tai 9 §:ssä tarkoitetulle luvalle tai sijoitukselle taikka 141luvussa tarkoitetulle poistumisluvulle asetettujen ehtojen rikkominen; ja
- 6) Vankeinhoitolaitoksen virkamiehen toimivaltansa rajoissa vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi antaman kehotuksen tai käskyn noudattamatta jättäminen. Rikoksesta, josta vankilan johtaja on tehnyt ilmoituksen poliisille, ei saa määrätä kurinpitorangaistusta.

Rikosseuraamusviraston asettama niin sanottu Järjestyssääntötyöryhmä on todennut seuraavaa.

"VankL 16 luvun 7 §:n 1 momentissa todetaan, että jos on syytä epäillä, että vanki on alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen, vanki voidaan velvoittamaan antamaan virtsa- taikka sylkinäyte taikka suorittamaan puhalluskoe. Itse säännöksessä ei oteta kantaa siihen voidaanko vangille tällöin antaa kurinpitorangaistus, jos hän ei tällaisessa tilanteessa anna pyydettyä näytettä. Ongelmallinen ja merkittävä kysymys on se voidaanko järjestyssääntöön ottaa määräys siitä, että vangille voidaan määrätä kurinpitorangaistus, mikäli hän ei tällöin anna pyydettyä virtsanäytettä.

VankL:n HE:ssä todetaan, että (16 luvun 7 §:n) pykälän 1 momentissa säädettäisiin päihitteettömyyden valvonnasta silloin, kun vangin epäillään olevan päihtynyt. Säännös vastaisi nykyistä RTL:n 21luvun 9 b §:n 3 momenttia. Säännöksen voimassa olevaan sisältöön ei ehdoteta muutoksia. RTL 2 luvun 9 b §, jonka mukaan on mahdollista päättää, että vangin on annettava virtsanäyte, jos on syytä epäillä hänen olevan alkoholin tai muun huumaavan aineen vaikutuksen alainen, tuli voimaan 1.5.1995. Lain esitöissä (HE 66/1994) tällöin todettiin, että kieltäytyminen virtsanäytteen antamisesta ei sinänsä ole kurinpitorikkomus. HE:ssä 10/1998 esitettiin, että RTL 2 luvun 9 b §:n 3 momenttiin lisättäisiin säännös siitä, että virtsanäytteen antamisesta tai puhalluskokeen suorittamisesta kieltäytyvälle vangille voitaisiin määrätä kurinpitorangaistus. Lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 17/1998) todettiin, että sanktioinnin liittäminen päihtymysepäilyn yhteyteen on rikosprosessuaalisten periaatteiden kannalta outo, koska se tavallaan merkitsee epäillyn pakottamista auttamaan oman syyllisyytensä selvittämisessä. Valiokunta ehdotti kurinpitorangaistuksen poistamista säännöksestä. Eduskunta hyväksyi lain tältä osin lakivaliokunnan ehdotuksen mukaisesti.

VankL:n esitöiden perusteella säännöstä ei ole tarkoitettu tutkittavaksi aikaisemmasta poikkeavasti. AOA on päätöksessään 27.11.2006 (3871/2/05) katsonut, että vankia ei voida rangaista kurinpidollisesti virtsanäytteen antamisesta kieltäytymisestä. Ottaen huomioon, että eduskunta päätyi siihen, että asiasta ei voida säätää laintasoisella säännöksellä, olisi vaikeasti perusteltavissa, että samasta asiasta voitaisiin antaa määräys järjestyssäännössä. Asiassa on lisäksi huomioitava, että säännöksiä ei ole siitä, millä edellytyksillä vangin katsotaan kieltäytyneen antamasta virtsanäytettä.

Työryhmä katsoo, että järjestyssääntöön ei voida ottaa määräystä siitä, että vangille voidaan määrätä kurinpitorangaistus hänen kieltäytyessä virtsanäytteen antamisesta tai puhalluskokeen suorittamisesta." (Järjestyssääntötyöryhmän esitys vankiloiden mallijärjestyssäännöksi, 26.9.2008, s. 37-38)

Käyrän vankilan järjestyssäännössä (15.12.2010) ei ole selvästi ilmaistua määräystä siitä, että virtsanäytteen antamisesta kieltäytyneelle voitaisiin määrätä kurinpitorangeistus. Järjestyssäännön 2 § ja 12 § kuuluvat seuraavasti.

2 § LAITOKSEN ERITYISLUONNE

Käyrän vankila on päihteen avolaitos ja kaikki tähän laitokseen sijoitetut vangit allekirjoittavat päihteettömyyssitoumuksen, jossa he sitoutuvat olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44/luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita ja suostuvat täten pyydettyä antamaan virtsanäytteen ja puhallustestin.

Näytteenannosta kieltäytyminen tai muunnellun näytteen antaminen (manipuloin- ti) ja kiellettyjen aineiden käyttöä osoittava positiivinen kontrollivirtsanäyte johtaa avolaitosperuutusesitykseen. Jos vanki ei pyydettyä kykene antamaan puhdasta kontrollinäytettä säädettyssä ajassa, tulkitaan tämä näytteenannosta kieltäytymiseksi.

Päihteettömyyssitoumuksen rikkomisesta, kiellettyjen aineiden hallussapidosta, välittämisen tai valmistamisen johdosta voidaan määrätä kurinpitorangeistus.

Avolaitokseen sijoitetulta vangilta edellytetään sopivaa käytöstä. Sopimattomasta käytöksestä voidaan määrätä kurinpitorangeistus.

12 § PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA LÄÄKKEET

Vanki ei saa pitää hallussaan, käyttää eikä valmistaa alkoholia, muuta päihdyttävää ainetta, rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita eikä huumausaineen käyttöön tai käsittelyyn tarkoitettuja esineitä. Vangille voidaan määrätä kurinpitorangeistus edellä mainittujen aineiden ja esineiden hallussapidosta, käyttämisestä tai valmistamisesta.

Päihdetestin manipuloinnista tai sen yrittämisestä voidaan määrätä kurinpitorangeistus sekä siitä voi seurata avolaitosmääräyksen peruutus.

Vangilla ei saa olla hallussaan lääkkeitä ilman Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikön lääkärin tai sairaanhoitajan lupaa. Lääkkeiden luvattomasta hallussapidosta taikka varastoimisesta voidaan määrätä kurinpitorangeistus.

Vankiloille tarkoitettussa ohjeistuksessa on todettu, että pelkkä kieltäytyminen antamasta virtsanäytettä tai suorittamasta puhalluskoetta ei ole peruste kurinpitorangeistuksen määräämiselle. (Päihdevalvonnan opas; Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2008, s. 21).

Kuten vankeuslain 15 luvun 3 §:stä käy ilmi, järjestysrikkomus voi vankilan järjestyssäännössä olevaan nimenomaiseen mainintaan perustumisen lisäksi olla kyseessä myös esimerkiksi lain säännöksiä rikottaessa sekä eräissä muissa 3 §:ssä mainituissa tilanteissa. Kurinpitorangeistuksen määrääminen edellyttää kuitenkin, että rangaistuksen määräämistä kyseisestä teosta pidetään rikosoikeudellisesti mahdollisena ja perusteltuna, mitä virtsanäytteestä kieltäytymisen rankaiseminen ei edellä todetuvin tavoin ole."

Käyrän vankilan johtaja antoi asiassa selvityksen (ohessa tähän asiaan liittyvin osin), johon kurinpitopäätöksen esittelijänä toiminut apulaisjohtaja on ilmoittanut yhtyvänsä (ilmoitus ohessa). Käyrän vankila toimitti selvityksen yhteydessä myös asian kurinpitooasiakirjat sekä vankilan käyttämän päihteettömyyssitoumuslomakkeen (ohessa).

Käyrän vankilan selvityksessä lähdetään siitä, että kurinpitorangeistus virtsanäytteestä kieltäytyneelle vangille voidaan määrätä silloin, kun kyse on vangin antaman avolaitokseen sijoittamisen ehtona olevan päihteettömyyssitoumuksen rikkomisesta.

Edellä selostetun, kuulemispyynnössä todetun lisäksi totean vielä, että Rikosseuraamusviraston lausunnossaan ilmoittama kanta on edellä mainitun oman aloitteen (3871/2/05) yhteydessä ollut, että vangille ei voida antaa kurinpitorangaistusta sen perusteella, että hän kieltäytyy virtsanäytteen antamisesta eikä asiassa ole Rikosseuraamusviraston mukaan merkitystä sillä, onko kyse päihtymysepäilyn perusteella vai luvan tai muun etuuden perustella vaaditusta virtsanäytteestä.

Totean myös, että vankeuslain 6 luvun 2 §:ssä, jossa säädetään vangin siirtämisestä avolaitoksesta suljettuun vankilaan, on erikseen säädetty siirtämisestä silloin, kun vanki syyllistyy järjestysrikkomukseen (1 momentin 1 kohta) ja silloin, kun vanki kieltäytyy päihteettömyyden valvonnasta (1 momentin 3 kohta)."

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö toimitti Käyrän vankilan johtajan ja kaikkien rikosseuraamusalueiden selvitykset sekä antoi oman lausuntonsa asiassa.

3

RATKAISU

3.1

Selvitykset ja lausunto

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnossa todetaan seuraavaa.

Kaikilta avolaitoksiin sijoitetuilta vangeilta edellytetään vankeuslain 16 luvun 7 § 3 momentin mukaista sitoutumista päihteettömyyteen ja myös päihteettömyyden todistamiseen antamalla pyydettyä virtsa- tai sylkinäyte tai suorittamalla puhalluskoe.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen lausunnoista käy ilmi, ettei missään alueiden laitoksista määrätä kurinpitorangaistusta päihteettömyyttä osoittavasta testistä kieltäytymisen johdosta. Kieltäytyminen johtaa kuitenkin vankeuslain 6 luvun 2 §:n tehtävään esitykseen vangin siirtämiseksi avolaitoksesta suljettuun vankilaan.

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella muissa kuin Käyrän vankilassa ei määrätä kurinpitorangaistusta päihteettömyyttä osoittavasta testistä kieltäytymisen johdosta. Kuten toisillakin rikosseuraamusalueilla, vankila tekee esityksen arviointikeskuksen johtajalle vangin siirtämiseksi suljettuun vankilaan.

Kurinpitorangaistus on rikosoikeudellinen seuraamus ja vanki epäillyn asemassa. Näin ollen yleiset rikosoikeudelliset periaatteet ovat sovellettavissa eikä epäillyn tarvitse edesauttaa oman syyllisyytensä / syyttömyytensä selvittämisessä, mistä päihdetestissä on kysymys. Rikosseuraamuslaitoksen näkemys on, ettei kurinpitorangaistusta voi määrätä sen perusteella, että vanki kieltäytyy sylki- tai virtsanäytteen antamisesta ja suorittamasta puhalluskoetta. Asiassa ei ole merkitystä sillä, onko kyse päihtymysepäilyn perusteella vai avolaitokseen sijoittamisen perusteena olevan päihteettömyyssitoumuksen tai muun etuuden perusteella vaaditusta virtsanäytteestä. Vankilan järjestyssäännössä ei voi määrätä tällaista kieltäytymistä perusteeksi kurinpitorangaistukselle. Oikea ja lainmukainen menettely on yleisesti maassa käytössä oleva menettely, jossa kieltäytymisen toteamisen jälkeen vankilalla on mahdollisuus esittää vangin siirtämistä suljettuun vankilaan vankeuslain 6 luvun 2 §:n 3) kohdan nojalla. Mahdollisesta siirrosta tekee päätöksen arviointikeskuksen johtaja.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuksen jälkeen Käyrän vankilassa on pidättäydytty kurinpitorangaistuksen määräämisestä vangin kieltäytyessä päihdekontrollivirtsanäytteestä. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan Käyrän vankilan järjestyssäännön 2 § on

sinänsä lainmukainen. Kyse on ollut järjestyssäännön vääränlaisesta tulkinnasta siinä, mitä tarkoitetaan päihitteettömyyssitoumuksen rikkomisella kurinpitorangaistuksen uhalla. Rikosseuraamuslaitos kehottaa muuttamaan Käyrän vankilan järjestyssääntöä tältä osin selkeämmäksi siten, ettei edellä mainitunlaiselle tulkintavirheelle jää mahdollisuutta vastaisuudessa. Päivitetty järjestyssääntö pyydetään toimittamaan tiedoksi Keskushallintoyksikön oikeudelliseen yksikköön.

3.2

Kannanotto

Näkemykseni vastaa oikeusasiamies Jääskeläisen tämän asian selvitys- ja lausuntopyynnössä esittämää sekä keskushallintoyksikön lausunnossa todettua.

Kurinpitorangaistusta ei voi määrätä sen perusteella, että vanki kieltäytyy sylki- tai virtsanäytteen antamisesta tai suorittamasta puhalluskoetta. Asiassa ei ole merkitystä sillä, onko kyse päihtymysepäilyn perusteella vai avolaitokseen sijoittamisen perusteena olevan päihitteettömyyssitoumuksen tai muun etuuden perusteella vaaditusta näytteestä. Vankilan järjestyssäännössä ei voi määrätä tällaista kieltäytymistä perusteeksi kurinpitorangaistukselle.

Kun asiassa on jo Käyrän vankilan osalta ryhdytty keskushallintoyksikön lausunnossa mainittuihin toimiin, pidän riittävänä toimenpiteenä asiassa, että saatan käsitykseni kurinpitorangaistuksen määrittämisestä Käyrän vankilan johtajan tietoon.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen kurinpitorangaistuksen määrittämisestä virtsanäytteestä kieltäytyneelle vangille Käyrän vankilan tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Käyrän vankilan johtajalle. Lähetän päätökseni tiedoksi myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle sekä rikosseuraamusalueiden aluekeskuksiin.